

Nr 30.

Av herr Holmgren, om återuppförande å ordinarie stat av den å övergångsstat placerade befattningen såsom förste arkivarie i utrikesdepartementet.

Före den år 1906 genomförda organisationen av utrikesdepartementet ombesörjdes vården av departementets arkiv av en förste och en andre arkivarie.

Den år 1905 förordnade kommittén om nya organisationer av utrikesdepartementet, diplomatién och konsulatväsendet föreslog, att arkivet skulle i utrikesdepartementet bilda en särskild avdelning med en personal av en avdelningschef, en förste och en andre arkivarie med samma löneförmåner som övriga ämbetsmän av motsvarande grader i departementet (d. v. s. kansliråd och avdelningschef, förste och andre sekreterare). Med ringare löneförmåner torde det enligt kommitténs mening varit omöjligt att tillfredsställande rekrytera arkivpersonalen helst denna i regel torde komma att stanna i departementets tjänst.

Kommittén motiverade sitt ovanstående förslag med i huvudsak följande:

»För en riktigt behandling av internationella ärenden är kontinuiteten av synnerlig vikt. Som emellertid hänsynen till ärendenas praktiska handläggning fordrar ett ständigt utbyte av personal mellan utrikesdepartementet å ena sidan samt beskickningarna och konsulaten å den andra, äventyras denna kontinuitet, därest icke utrikesdepartementet förfogar över en väl skolad arkivpersonal, som icke blott är i stånd av eget initiativ framlägga sådana på en fråga inverkan upplysningar, vilka finnas att tillgå i departementets arkiv och bibliotek, utan ock äger förutsättning att kunna verkställa de historiska och politiska utredningar, vilka äro behöfliga. Av stor vikt är ock, att nödiga upplysningar kunna erhållas utan synnerlig omgång eller tidsutdräkt, då många ärendens behandling kräver stor skyndsamt. Arkivpersonalens uppgift är därför särskilt maktpåliggande. Den finnes närmare angiven i förslaget till instruktionen. Med den omfattning av arkivavdelningen, som där angives, skulle den komma att för övriga avdelningar bespara en del ganska tidsödande arbeten, som fordra icke blott mycken rutin utan ock en ingående kändedom om departementets handlingar och bibliotek. Besittningen av historiska och språkliga kunskaper samt intresse för arkiv- och biblioteksarbete äro de fordringar, vilka man måste ställa på denna personal.»

Kommitténs förslag upptogs av Kungl. Maj:t och vart jämväl av riksdagen godkänt.

Arkivavdelningen kom sålunda från den 1 oktober 1906 att erhålla följande personal:

Ett kansliråd såsom chef, en förste arkivarie och en andre arkivarie.

Nämnda organisation bibehölls oförändrad till den 1 januari 1917.

Kungl. Maj:t hade nämligen föreslagit 1916 års riksdag, att, då den stora ökningen av ärendenas antal även gjort sig kännbar å arkivavdelningen i form av ökat arbete med registrering, diarieföring och andra arkivgöromål samt chiffrering, då de båda arkivariernas tid vore fullt upptagen av ifrågavarande göromål och då det visat sig erforderligt att förutom redan tillgänglig kvinnlig arbetskraft kunna påräkna ytterligare manligt biträde, ett anslag skulle beviljas för en extra andre arkivarie med arvode motsvarande de avlöningsförmåner, som tillkommo en andre sekreterare i lägre lönegraden.

Ifrågavarande förslag godkändes av riksdagen.

Följande år föreslog Kungl. Maj:t, att det år 1916 beviljade arvodet till en extra andre arkivarie i stället skulle ersättas med arvode till en extra förste arkivarie, då de åligganden den nye befattningshavaren fått sig anförtrodda, däribland särskilt ledningen av det synnerligen ansvarsfulla och krävande arbetet med chiffrering och dechiffrering, vore av den art, att det syntes nödvändigt att — för att påräkna att för denna befattning kunna erhålla en fullt kompetent person — han erhöle samma ställning som en förste arkivarie.

Ifrågavarande förslag godkändes av riksdagen.

Den år 1918 tillsatta kommittén för omorganisation av utrikesdepartementet samt Sveriges representation i utlandet ansåg, att den övervägande delen av de uppgifter, som dittills omhänderhafts av departementets arkiv, även för framtiden torde böra bibehållas därstädes. Det gällde därvid mottagandet, registreringen, klassificeringen och fördelningen av inkommande post, förvaringen av koncepten till den utgående posten m. fl. dylika åligganden.

Därjämte föreslog kommittén, att ett särskilt chiffreringskansli skulle upprättas, med fast, uteslutande med chiffreringsarbete sysselsatt personal, å vilket kansli allt inom departementet förekommande arbete avseende chiffrering skulle utföras, samt att under arkivets vård även biblioteket skulle ställas.

Vad beträffar personalen å arkivet föreslog kommittén:

1) En arkivchef, och syntes kommittén, att arten av denne tjänstemans verksamhet motiverade, att han bibehölls i sin förutvarande ställning såsom kansliråd. Hans åligganden borde bl. a. vara att övervaka arkivets skötsel, vid behov verkställa historiska utredningar samt att förvara de hemliga handlingarna. Såsom chef för »arkivet med bibliotek och chiffreringskansli» hade han jämväl överinseendet över dessa.

2) En förste arkivarie och 2 andre arkivarier, behövliga för arkivets

vård, särskilt i betraktande av en samtidigt föreslagen omläggning av arkivsystemet till vinnande inom det centrala arkivet av de fördelar, som en uppdelning av arkivet i separata avdelningar kunde medföra.

Det skulle särskilt åligga förste arkivarien att ansvara för klassificering och registrering av in- och utgående handlingar, medan diarietföring m. m. dylikt lämpligen borde överlåtas åt underordnade. Han skulle vidare övervaka det systematiska inarbetandet av handlingarna i departementets arkiv samt personligen registrera chifffertelegammen m. m.

De båda andre arkivarierna skulle vara behjälpliga vid arkivets skötsel, tillse att i de fall, då föregående skriftväxling ägt rum i ett mål, denna bifogas inkommande handling m. m.

3) En förste arkivarie, stående i spetsen för chiffreringskansliet, med uppgift att lösa och uppsätta chifffertelegammen samt vid behov nyredigera chiffern.

För kvällsvakter föreslogs ett särskilt anslag.

4) En bibliotekarie (vilken dock ej skulle ha full tjänstgöring, utan sköta denna befattning vid sidan av sin egentliga befattning).

Vad kommittén anfört i fråga om behovet av arbetskraft å arkivet och det under arkivet hörande chiffreringskansliet, blev ock av Kungl. Maj:t föreslaget. Därvid anfördes, att arkivets tjänstemän måste anses intaga en särställning i förhållande till övriga tjänstemän inom utrikesförvaltningen, då det för arkivets tjänstemän i motsats till de övriga, vilka borde vinna erfarenhet såväl om arbetet inom departementet som om tjänsten vid beskickningar och konsulat, vore önskligt, att de specialiserade sig på sina uppgifter inom departementet. Vidare framhölls, att, medan det förut varit vanligt, att tjänsterna inom arkivavdelningen tillsatts efter liknande grunder som departementets övriga befattningar, det, sedan departementets uppgifter vuxit och arkivet i följd härav blivit avsevärt mera omfattande och svåröverskådligt, syntes nödvändigt, att arkivavdelningen förfogade över personer, som genom arkivalisk utbildning förvärvat speciella fackkunskaper.

Därför föreslogs också, att ifrågavarande befattning skulle bilda en särskild grupp, skild från den övriga personalen i utrikesförvaltningen.

Kungl. Maj:t föreslog alltså riksdagen år 1906, att å arkivet skulle anställas en arkivchef (kansliråd), två förste arkivariier (därav en chef för chiffreringskansliet) och två andre arkivariier, biträden (å chiffreringskansliet) och bibliotekarie.

Förslaget blev av riksdagen bifallet.

Till förste arkivarie och chef för chiffreringskansliet utnämndes en förste sekreterare, den då äldste bland dessa. Detta anföres såsom ett tydligt bevis på att förste arkivariebefattning i utrikesdepartementet då ansågs fullt jämställd med övriga dåvarande andragradstjänster inom departementet.

Enligt avlöningsstaten den 18 juli 1921 placerades de båda förste arkivarierna — i likhet med förste arkivarier i riksarkivet — i lönegrad B 15.

Vid 1923 års riksdag indrogos anslagen till biträdena å chifferingskansliet och till bibliotekarien, vilkens åligganden uppdrogos åt chefen för chifferingskansliet vid sidan av hans övriga arbete.

Den s. k. besparingskommittén avfärdade i sitt betänkande kungl. utrikesdepartementets arkiv utan vidare motivering med följande:

»Kommittén anser, att det mera kvalificerade arbetet å arkivet ej är mera omfattande, än att det bör kunna utföras av tre tjänstemän i vardera 20:de, 15:de och 13:de lönegraderna. Indragning föreslås alltså av en förste och en andre arkivarie.»

I likhet med kommittén ansåg Kungl. Maj:t i proposition till riksdagen 1924, att en viss reducering av arkivets högre kvalificerade och följaktligen högre avlönade personal vore genomförbar, då, framhölls det, erfarenheten givit vid handen, att det torde vara möjligt att genom att till personal med lägre utbildning överflytta en del av det mera rutinmässiga arbete, som tidigare utförts av de högre kvalificerade tjänstemännen på arkivet, sätta de sistnämnda i tillfälle att koncentrera sitt arbete på de mera krävande uppgifter, som ålåge arkivet.

Kungl. Maj:t föreslog därför och riksdagen biföll, att en förste och en andre arkivarie i utrikesdepartementet överfördes på övergångsstat.

Detta beslut utgick givetvis från förutsättningen, att arkivets arbetsbörda, som under första världskriget växt ofantligt i samband med utvecklingen av utrikesdepartementets verksamhet över huvud taget och som åren närmast efter kriget alltjämt hållit sig på en hög nivå, i och med inträdandet av lugnare förhållanden i världen skulle minska.

Detta visade sig dock ingalunda bli förhållandet.

I det betänkande, som år 1923 avgavs av civilförvaltningens lönenämnd rörande de förutvarande s. k. andragradstjänsterna, föreslogs, att utrikesdepartementets båda förste arkivarier skulle placeras i lönegrad B 15, under det att andra liknande befattningar — förste arkivarier i riksarkivet, krigsarkivarierna i generalstaben, arkivarierna i kammarkollegium o. s. v. — föreslagits till placering i lönegrad B 16. Till stöd för sitt förslag i fråga om utrikesdepartementets förste arkivarier anförde lönenämnden de uppgifter, rörande dessa tjänstemäns åligganden, som förefinnas i utrikesdepartementets instruktion av den 12 september 1919. Denna gav emellertid i §§ 26 och 28 en högst ofullständig bild av dessa åligganden, enär utöver de uppgifter, som förste arkivarierna enligt ovannämnda §§ hade att fullgöra, arkivet dessutom enligt § 6 av instruktionerna hade åtskilliga synnerligen viktiga åligganden, som till stor del just utfördes av förste arkivarierna.

I en promemoria den 9 januari 1924 framhöll dåvarande arkivchefen de skäl, som syntes honom tala för förste arkivariernas i utrikesdepartementet placering i lönegrad B 16.

Rörande den förste arkivarie, som var chef för chiffreringskansliet anförde han:

»Gällande personalstat för kungl. utrikesdepartementets arkiv upptager bl. a. tvenne förste arkivariier. Dessa förvalta med viss självständighet under arkivchefen olika sektioner inom arkivet; den ene tjänstgör i mer egentlig mening å själva arkivet, åt den andre, f. n. åt den äldste, har anförtrotts att förestå chiffreringskansliet och att tjänstgöra såsom departementets bibliotekarie, varjämte på honom vilar en del av de allmänna åligganden för arkivet, vilka omförmälas i instruktionens § 6.

Utvecklingen av föreståndarebefattningen för chiffreringskansliet är den, att år 1916 anslag beviljades till en extra andre arkivarie i kungl. utrikesdepartementet. De åligganden, denne nye befattningshavare fick sig anförtrodda, varibland särskilt ledningen av det synnerligen ansvarsfulla och krävande arbetet med chiffrering och dechiffrering, voro emellertid av den art, att det redan följande år syntes nödvändigt att — för att påräkna att för denna befattning kunna erhålla en fullt kompetent person — han erhöle samma ställning som en förste arkivarie, alltså motsvarande andra gradens tjänst (se K. prop. 1917, nr 230, sid. 52). — — —

Vid 1919 års omorganisation sattes också på platsen som förste arkivarie och föreståndare för chiffreringskansliet en förste sekreterare, den då äldste bland dessa.

Bland befattningshavarens som föreståndare för chiffreringskansliet åligganden anför instruktionens § 28 mom. 1: att ansvara för att chiffrering och dechiffrering av telegram verkställas snabbt och omsorgsfullt.

Detta har bl. a. medfört en betungande utökning av tjänstetiden utöver den regelbundna tjänstgöringen å tjänsterummet, i det att vederbörande varje dag kl. 8 f. m. får mottaga samtliga under natten till kungl. utrikesdepartementet anlända telegram, på det att chiffterelegrammen vid tjänstetidens början må vara lösta, utskrivna och färdiga att i enlighet med instruktionens § 34 behandlas.

Vad angår chifferns nyredigering, torde det ur synpunkten av chifferhemlighetens bevarande vara oundgängligt, dels att ett flertal olika chiffer samtidigt användas, dels ock att nya chiffer med ej alltför långa mellanrum uppgöras.

Vid dylika arbetens utförande åligger det befattningshavaren att vara tillräckligt förtrogen med och inne i chifferväsendet, att kunna uppgöra praktiska och lätt användbara men svårlösta (d. v. s. svårforcerbara) chiffersystem, att överväga och söka förebygga möjligheterna av de olika systemens forcering samt att redigera för chiffreringsarbetet eventuellt erforderliga hemliga coder. — — —

Särskilt måste tagas hänsyn till, att befattningen som chiffreringskansli-föreståndare på grund av sin synnerligen ömtåliga och grannliga natur

torde vara ensam i sitt slag inom den svenska statsförvaltningen och i alldeles särskilt hög grad kräva takt, omdöme och absolut pålitlighet.

I betraktande av ovanstående och av betydelsen att för denna befattning erhålla en kompetent person, som i dessa avseenden fyller fordringarna och som ej på grund av löneförhållandena betraktar posten som en övergångsanställning, torde inses nödvändigheten av att denna befattning, som förr, åtminstone jämföras med och ej ställas lägre än de 2:a gradstjänster, med vilka befattningen som förste arkivarie före år 1919 stod i paritet.»

Arkivchefen redogjorde vidare för det arbete såsom departementets bibliotekarie, som jämväl kommit att påvåla chefen för chiffreringskansliet, samt för hans uppdrag att redigera kungl. utrikesdepartementets kalender, publikationen Sveriges Överenskommelser med främmande makter och en ny edition av arbetet »Recueil des Traités de la Suède».

Slutligen anförde arkivchefen:

»Det må vidare framhållas, att som inga extra ordinarie tjänstemän förekomma i kungl. utrikesdepartementets arkiv, den arkivtekniska personalen i detta departement måste rekryteras utifrån, och då givetvis i regel bland den inom riksarkivet utbildade personalen. Det är vid sådant förhållande uppenbarligen en nödvändig förutsättning för en tillfredsställande rekrytering av kungl. utrikesdepartementets arkivpersonal, att ifrågavarande tjänstemän bliva åtminstone likställda med motsvarande tjänstemän i andra verk. Ett motsatt förfarande måste leda till, att kungl. utrikesdepartementets arkiv — vårt lands både till sitt innehåll och sitt omfång viktigaste ämbetsarkiv — skulle komma att vårdas av en personal av ej fullt tillfredsställande kvalitet, till oberäknelig skada för både arbetet i departementet och för den historiska forskning, som framdeles skall begagna ifrågavarande arkivalier.

Dessutom förtjänar att påpekas, att förste arkivarietjänsterna i kungl. utrikesdepartementet torde kräva betydligt mera omfattande insikter i främmande språk än motsvarande tjänster i andra verk.

Såsom av ovanstående framgår, kräves för upprätthållande av förste arkivariernas i kungl. utrikesdepartementet såväl självständiga och ansvarsfulla som framför allt synnerligen grannlaga befattningar både krävande kompetensvillkor och hög grad av takt och omdöme, varför det torde vara väl motiverat att hemställa, att dessa befattningar, i likhet med vad förr varit fallet, måtte placeras i jämlikhet med motsvarande f. d. 2:a gradens tjänster i övriga verk och alltså i lönegrad B 16.»

I statsverkspropositionen till 1925 års riksdag blevo emellertid förste arkivarierna i kungl. utrikesdepartementet placerade i lönegrad B 24 — motsvarande den äldre B 15 —, under det att övriga förste arkivarier placerades i lönegrad B 26 — motsvarande den äldre B 16. Ett hinder för en eventuell uppflyttning av kungl. utrikesdepartementets förste arkivarier i lönegrad B 26 synes, att döma av finansministerns yttrande i statsverks-

propositionen, hava varit, att den ene av dessa förste arkivarier, tillika chef för chiffreringskansliet och biblioteket, uppförts å övergångsstat.

Kungl. Maj:ts förslag godkändes av riksdagen. I den kungörelse, som utfärdades den 6 juni 1925, blev också placeringen av förste arkivarierna ordnad efter ovannämnda grunder.

Vid 1926 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t och beslöt riksdagen indragning av den för arkivet avsedda kanslirådstjänsten. Genom denna indragning, som skulle träda i kraft vid dåvarande arkivchefens avgång 1931, skulle sålunda arkivpersonalen nedbringas till samma antal som före 1906 års omorganisation, trots att arkivets arbetsbörda och uppgifter sedan dess mångfaldigt ökats.

Vid 1931 års riksdag föreslog emellertid Kungl. Maj:t, att befattningen såsom kansliråd och chef för arkivet åter skulle uppföras å den ordinarie staten, vilket också blev riksdagens beslut.

Då den ene av de båda förste arkivarierna med anledning därav befordrades till arkivchef, ansågs nödvändigt, att båda förste arkivariefattningarna bibehöllos och att sålunda en förste arkivariefattning ledigförklarades och återbesattes och den återstående alltjämt bibehölls på övergångsstat. Däremot indrogs nu den på övergångsstat befintliga andre arkivariefattningen, och dess innehavare överfördes på ordinarie stat. Konsekvensen av denna anordning borde jämväl hava varit, att den på övergångsstat uppförda förste arkivariefattningen i detta sammanhang bort återföras till ordinarie stat.

Arbetet inom kungl. utrikesdepartementets arkiv med chiffreringskansli och bibliotek hade liksom arbetet inom utrikesdepartementet i övrigt på grund av den politiska oron i världen, de handelspolitiska förhållandena etc. växt till ett omfång, som fullt motsvarade förhållandena under och närmast efter det första världskriget. Antalet högre befattningshavare å kungl. utrikesdepartementets arkiv var efter arkivchefsbefattningens återställande å ordinarie stat och därmed förknippade organisationsförändringar mindre än 1919 (1919 en arkivchef, två förste arkivarier och två andre arkivarier, vartill kom en bibliotekarie; 1931 en arkivchef, två förste arkivarier, varav en på övergångsstat samt en andre arkivarie).

De tidigare anförda skälen till att förste arkivarierna i kungl. utrikesdepartementet icke borde sättas i lägre lönegrad än B 26 hade icke ändrats, den maktpåliggande arten av de dessa befattningshavare åliggande göromålen ävensom den utbildning och de kunskaper, som av dem erfordras, syntes det fortfarande komma att framstå såsom oberättigat, att kungl. utrikesdepartementets förste arkivarier placerats i lägre lönegrad än övriga förste arkivarier eller förste bibliotekarier eller flertalet andragradstjänster överhuvud taget.

Sedan fråga uppkommit om revision av lönereglementet, fästes i oktober 1938 lönenämndens uppmärksamhet på den inom kungl. utrikesdepar-

tementets arkiv tjänstgörande förste arkivariens åligganden. Den på övergångsstat placerade förste arkivarien togs därvid icke i betraktande med hänsyn just till hans placering på övergångsstat.

I sitt den 21 maj 1941 avgivna betänkande angående revision av tjänsteförteckningen i vad avser allmänna civilförvaltningen uttalade sig de sakkunniga på följande sätt angående den inom kungl. utrikesdepartementets arkiv tjänstgörande förste arkivarien:

»*Uppflyttningen av förste arkivarien från lönegraden A 24 till lönegraden A 26. Såväl med avseende å arten och omfattningen av de arbetsuppgifter, vilka äro förenade med befattningen såsom förste arkivarie hos utrikesdepartementet, som med hänsyn till därav betingade utbildningskrav synes befattningen vara att i stort sett jämställa med de i 26 lönegraden placerade förste arkivariebefattningarna hos riksarkivet. De sakkunniga föreslå därför, att befattningen uppflyttas till lönegraden A 26.*»

Med anledning härav föreslogs till 1942 års riksdag, att den för kungl. utrikesdepartementet å ordinarie stat uppförda befattningen såsom förste arkivarie skulle uppflyttas från lönegraden A 24 till lönegraden A 26. Så blev också riksdagens beslut.

Alltsedan förra världskriget har chiffervetenskapen varit i ständigt fortskridande. Anspråken på chiffersystemens säkerhet ha växt. Den vid chifferverksamheten använda materielens kvalitet och sinnrikhet ha stigit i betydelse. Kvalifikationerna på de personer, som leda och handhava chifferverksamheten, hava stegrats.

Kungl. utrikesdepartementets chifferverksamhet har under de senaste decennierna befunnit sig i oavslått tillväxt. Chiffereringskansliet har, särskilt under det nu pågående kriget, på grund av det mångdubbelt ökade arbetsmaterialet, måst utökas med ett flertal extra arbetskrafter för att det under hela dygnet pågående arbetet på ett tillfredställande sätt skall kunna utföras. Nya skärpta krav hava ställts på chefen för chiffereringskansliet.

De svenska statsmakterna hava också under de senare åren behjärtat chifferväsendets betydelse och genom vid 1940 och 1941 års riksdagar beviljade anslag till sammanlagt över 130.000 kr. möjliggjort anskaffande av för verksamheten behöflig förbättrad chiffermaterial.

Det torde vara ett viktigt statsintresse att bevara chifferväsendet på en hög nivå och att för framtiden hava tillgång till kompetent person såsom innehavare av den både ansvarsfulla och i hög grad såväl sakkunskap som takt och pålitlighet krävande befattningen såsom chef för kungl. utrikesdepartementets chiffereringskansli. Erfarenheterna från tiden efter det första världskriget göra också sannolikt, att chifferverksamheten även i framtiden ej skall minskas, vare sig i anseende till arbetsuppgifter eller betydelse.

Jag tillåter mig därför hemställa,

att den å övergångsstat placerade befattningen såsom förste arkivarie (och föreståndare för chiffereringskansliet) i kungl. utrikesdepartementet måtte återuppföras å den ordinarie staten och i likhet med övriga förste arkivariebefattningar placeras i lönegrad A 26.

Stockholm den 18 januari 1943.

Bj. Holmgren.
